

szik részüket. Mi sem természetesebb, hogy ez a szoros kapcsolat új szint és új stílust jelent a pannóniai művészetre. Itt megelégszünk azzal, hogy egyedül a köemlékek díszítő elemeire hívjuk fel a figyelmet.

A II. században egyébként thrák csapatok révén keleti elemek is eljutnak Pannóniába. Ez azonban csak a III. századtól kezdve lesz általános, mikor syr esapattestek révén állandó összeköttetés létesül Kelet és Pannónia között. Antiochia és Alexandria kultúrája ekkor már a pannóniai rómaiságot is rabul tartja. Még a keleti inkrustációs falfestés divata is eljut a Dunamentére.

Hogy ezen virágzó kultúra a IV. században pusztulásnak indul, — mit az egykorú auktorokon kívül az emlékenyag elszegényedése is bizonyít — azt a keletről feltarthatatlanul előretörő néphullámok okozták. Az egykor virágzó kultúra helyén csak emléke él a múltnak, mire a magyarok a népvándorlás utolsó hullámaival eljutnak a Dunamentére. Örökségül nem maradt reájuk egyéb, mint a kolóniák és municipiumok romjai, melyekre első városaikat alapítják.

Hekler ezen kis tanulmányában olyan kulesot adott a pannóniai rómaiság emlékeit kutatók és irántuk érdeklődők kezébe, melynek segítségével megismerhetik, hogy mire volt képes a rómaiság erőkifejtése. Megelevenednek a régi századok, színesek lesz az itt folyó élet —, az emlékek szólnak meg maguk és beszélnek a dunántúli föld kultúrabefogadó és termékenyítő erejéről.

Nagy Lajos.

Szentgyörgyi Czeke Vilma: *Az éneklő tulipán.* Pallas-kiadás. 75 l. Ez a kis mesekönyv, mely a címben jelzett tulipánon kívül még „a két okos csacsi”-ről, „egy kacagó és síró királyleány”-ről, a „farsang tündérei”-ről, „az aranyszívű királyleány”-ről és a „Senkifia”-ról mond el többé-kevésbbé érdekes történeteket, a címlap belső oldalán olvasható miniszteri ajánlásból következtetve, elsősorban az elemi iskolai ifjúságnak van szánva. Céljának bizonyára meg is fog felelni, mert tartalmában, előadásában és célzatában aránylag kevés van, ami zökkenőt jelenthet közönsége szem-

pontjából. A hivatalos bíráló előszavában kiemelt alapfogdotatok (Jó tettért jót várj; a hiúság és nagyravágyás káros, stb.), melyekbe — anélkül hogy kirívó lenne — olykor némi időszerű vonatkozás vegyül, csakugyan nevelő értékűek. Más kérdés természetesen, hogy mennyi költséggel érvényesülnek. A mese, főképp a gyermekmese, kényes műfaj. Igénytelen köntösében talán a múzsa legdédelgetettebb pártfogoltja. Hatása csak akkor teljes, ha az érzés és képzelet forró öllekezése ad neki szárnyat s ha nem hiányzik belőle az a bizonyos bujkáló kellem, amit szavakba sem tudunk foglalni, csupán a szívünkbe lopódzó édes gyönyörűség tudatja, hogy részünk volt benne. Jelen esetben a legilletékesebb választ a fölvetett kérdésre a kis olvasók remélhető érdeklődése fogja megadni.

A. B.

Bevezetés a történetfilozófiába. (Írta Braun Ottó. Ford. Pukánszky Béla. Filozófia Könyvtár. Szerk. Kornis Gyula. 2. sz.)

Vannak tudományok, melyek nem könyvalakban élnek, hanem könyvformában csak olykor-olykor jelennek meg. Talajuk kint van a harcos életben, emberek küzdeleiben, vágyaiban és eszméiben. Ide tartozik a történetfilozófia is, a történeti fejlődéselmék kritikai tudománya. Mióta az embernek megadatott az, hogy tudatos életet éljen, s fejlődésében, irányválasztásában önmagának legyen felelős, mindig foglalkoztatta a „hová” kérdése. Merre tart az emberi fejlődés, minő erőkre támaszkodhatunk, hogyan értékeljük az emberiség eddig megtett életútját — ezek a kérdések *nem voltak* és nem lehetnek könyvtári gondolatok, hanem küzdő életelvek, melyek sokféle tudománynak adtak anyagot és sürgető problémát. A nagy történetfilozófusok nem is mindig szakfilozófusok, hanem életet látó s életért küzdő hatalmas egyéniségek, egy Augustinus, egy Rousseau, egy Comte. Hogy irodalmunkban egy Széchenyi és Madách történetfilozófusok is, tudott dolog (igen jellemző: nagy egyéniségek rendszerint történetfilozófusok „is”). A történetfilozófia véna ott lüktet minden széles horizontú alkotó emberben, kiben új jövők szikrája él.

Ez a jövőbe vágyódó lélek csak kritikái bázist s nagyobb öntudatosságot talál, ha történetfilozófiákkal veti egybe a maga fejlődéseszméit.

A mai világkrízis a fejlődő lélek krízise. Eltemetődött fejlődéseszmék helyébe újakat kell állítanunk, elerőtlenedett fejlődésirányzatok számára új erőforrásokat kell megnyitni. Így kerül előtérbe újból, mint már más, válsággal terhes korokban is, a történetfilozófia problémaköre. S ez a tudomány most éli át sajátzerű korszakát, melyben minden egységbe forrad össze, rendszereződik; most következik el ez élő tudomány könyvkorszaka. A történetfilozófiák egyre szisztematikusabbak lesznek, tételeik egyre formulázottabbak s precízek. Megszűnik a lazább essay-stílus s az aforizmák gyorsabb lélekzésű formája.

Braun Ottó, baseli professzor kis könyve a világosabb stílusú, összefoglaló irányzatú könyvek egyike. Nem a rendszeres áttekintésre törekszik elsősorban (fő erőssége a történeti visszatekintésben, a hisztorizálásban található), de a rendszer terén is ad bizonyos útmutatást. Hajlékony, nem egy tekintetben finom stílusa kellemes olvasmánnyá teszi. Gondosan tekintetbe véve a legújabb irodalmat is, elvezeti az olvasót a problémák legújabb állásáig. Nem tudósoknak írja rövid vázlatát, hanem a nagyközönségnek; könnyed s mégis eléggé szakszerű. Csak egyet hibáztatnánk: a ma élő történeti értékelések heroikus erőfeszítései csendessé vannak tompítva, pedig a történetfilozófia, úgy látszik, ma korbeli helyzete folytán kevéssé hajlik arra, hogy egy *philosophia militans* álláspontja helyett lassú érverésű, csendes értékelésre halaványodjék. Úgy, ahogy Braun elképzelte feladatát, mindenesetre kevésbé egyéni lesz, azaz átlagos formában egvénfőlöttivé lehet.

Irodalmunk nyeresége, hogy végre annyai kiszakított részletkérdés tárgyalása után egy kerek egységű történetfilozófiával is rendelkezhet. A fordító pedig, ha nem is mindig szakszerűen (amit ez esetben bátran elengedhetünk), de ügyesen dolgozott, simábbá s egyszerűbbé tette a német szöveget.

Történeti kultúránk minden barátjának figyelmébe ajánljuk a „Filozófiai Könyvtár“ e legújabb kötetét.

Dékány István.

Marton Boldizsár: Muzulmán sírokon. A háborús évek emléke ez a kis könyv, melyről a szerzője szerényen azt állítja, hogy egy tiszt naplójából válogatta, állította össze. A kötetnek azonban minden sora arra vall, hogy az a tiszt, aki *Maláriaország* borzalmai közepette teleróttá az immáron megsárgult lapokat, azonos azzal, aki négy évvel a nagy katasztrófa után újra kezébe vette a gyűrött jegyzeteket, hogy visszaálmódja magát a nagy gyászba és szomorúságba, visszalopja magát az apró örömek, rövid, boldog percek derűjébe. „Messeze vágat már 1917 és 18. Rohanjunk utána, fogjuk meg. Lesz benne, ami nagyon-nagyon szép volt. Sír benne, ami igen-igen szomorú volt“, mondja a szerző a rövidke előszóban.

El akar bennünket vezetni az alban haretér egyik zeg-zúgos kis szakaszára, meg akarja mutatni, miként lesz az öntudatos, intenzív lelkiéletet élő emberből, gyilkoló katoná s hogyan szelődül ez megint vissza érző, gondolkodó, síró emberre! Ez a törekvés hozza magával, hogy a könyv nem annyira katonai ismeretek, magyarázatok, események gyűjteménye, nem földrajzi és néprajzi megfigyelések tára, hanem erősen regény színezetű. Regény lenne, ha nem volna meg az a — sokszor szomorú — érdékessége, hogy megtörtént.

Egy világot járt, széles látókörű, irodalmat és művészetet kedvelő fiatal tiszt kerül le 1917 nyarán az alban hegyek közé, a komitácisik, viperák, skorpiók s a legnagyobb rém, a malária hazájába. Szemei elé Böcklin-képek rajzolódnak. Fülében Bach és Beethoven muzikája zúg, mellében Byron Manfrédjának szíve lüktet, de a hanygerincen, ahol a végtelen szeretné magába ölelni, egyszerre komitácisigolyók zizzennek el a füle mellett. Aztán jön a komitácisi-harc minden borzalma s a szűk mundérban katonává, paranasztesztő, gyilkoló katonává szorul össze az ember. Még a pihenőpercek is szomorúsággal, gyásszal terhesek. Jön a csábító